

K MNOHOZNAČNOSTI POJMU HODNOTA

VLADIMÍR BROŽÍK

Teória hodnôt je v marxistickej filozofii jednou z najmladších disciplín a má práve preto ju sprevádzajú detské choroby, ktoré okrem toho, že sú sprievodným znakom „nevyzretosti“, majú ešte ďalšiu nebezpečnú vlastnosť — nákazlivosť. Kategória hodnoty prežíva obdobie inflačného výskytu a jej obsah je úmerne tomu čoraz neurčitejší. A netýka sa to iba prejavov publicistických; s podobnými javmi sa stretávame aj v celkom seriózne mienených úvahách.

V poslednom čase sa čoraz častejšie stretávame s názorom, že z predmetu axiológie vyplýva nevyhnutnosť obmedziť sa na fenomenologické postupy, že uvažovanie o hodnotách môže mať iba charakter opisu subjektívnych daností človeka, že hodnoty sú neprístupné objektívnej analýze. Takýto skepticizmus je, pravda, opodstatnený, pokiaľ hodnotu chápeme iba ako výsledok duchovnej projekcie subjektu a pokiaľ subjekt chápeme ako izolovanú danosť. Polemika s týmito názormi je veľmi obťažná najmä preto, že marxistická teória hodnôt ešte iba začína skúmať problémy, ktoré súvisia s procesom vzniku a realizácie hodnôt. Je však nevyhnutná, pretože pri skúmaní ktorejkoľvek hodnotovej oblasti sa vždy znovu a znovu stretávame s nevyhnutnosťou analýzy objektívneho základu hodnotových vzťahov. Pripomeňme na tomto mieste úsilie československého štrukturalizmu, ktorý napriek subjektivistickému noetickému základu, o ktorý sa opiera, neprestal nikdy usilovať o uznanie objektivity estetických hodnôt, „lebo iba predpoklad objektívnej estetickej hodnoty vždy znovu hľadanej a znovu v najrôznejších obmenách uskutočňovanej dodáva zmysel historickému vývoju umenia. Preto je nevyhnutné pre každú teóriu estetickej hodnoty vyrovnáť sa s problémom objektívnej, nezávislej hodnoty, a to aj vtedy, keď táto teória ráta s neredukovateľnou premenlivosťou aktuálneho hodnotenia umeleckých diel.“¹

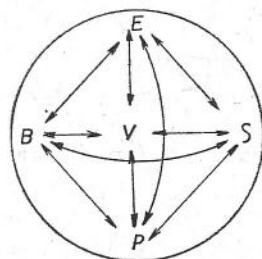
To, čo Mukařovský tvrdí o teórii estetickej hodnoty, platí v plnom rozsahu ako program aj pre všeobecnú teóriu hodnôt. A práve marxizmus umožňuje naplniť tento program tým, že postihuje „samotnú ľudskú činnosť ako predmetnú činnosť“, ako prevratnú prax. Skutočnosť osebe sa prostredníctvom tejto praxe stáva skutočnosťou ľudského bytia; je poludšťovaná nielen tým, že sa praxou mení jej predmetná podoba, ale predovšetkým tým, že sa ako *niečo* stáva pre človeka *niečím*, že nadobúda pre človeka hodnotu práve ako *jeho* skutočnosť. Preto môžeme tvrdiť, že hodnotová skutočnosť je autentická ľudská skutočnosť, že hodnoty sú spôsobom ľudskej existencie. Práve preto však hodnoty skutočnosti nie sú ničím iným ako momentom praxe, schopnosťou skutočnosti byť niečím vo vzťahu k tomu, kto skutočnosť ako hodnotu interpretuje, pričom schopnosť interpretovať hodnotu je vlastne schopnosťou uvedomiť si seba. Hypostazovanie hodnôt nemá preto v marxizme miesta; hodnoty vyjadrujú špecifický vzťah

¹ J. Mukařovský, *Studie z Estetiky* (Estetická funkce, norma a hodnota jako sociální fakty), Praha 1966, 53.

človeka ku skutočnosti, vzťah, ktorého prvky sú empiricky dostupné a prístupné analýze, pretože ide o vzťah konštituovaný na báze reálnych sústav.

Sám pojem vzťah však často komplikuje pochopenie zložitej podmienenosti existencie hodnôt. Pri jeho používaní vzniká nevdojak predstava jednoduchého dvojpólového vzťahu A ku B, vzťahu človeka ku skutočnosti v jeho zjednodušenej, skutočnej podobe zbavenej relativity. Táto predstava protirečí skutočnosti, pretože v prípade hodnôt nemáme nikdy do činenia s podobným dvojpólovým vzťahom. Na konštituovaní hodnoty sa podieľa v rozličnej miere celý rad objektívnych i subjektívnych činiteľov a hodnota je vždy priesečníkom týchto determinánt, uzlovým bodom zložitej siete vzťahov spoločensky determinovaného človeka ku skutočnosti, pretvárajanej jeho praktickou činnosťou. Tento fakt viedol napr. Ch. Morrisa k používaniu pojmu „hodnotové pole“. Model takého poľa, ktorý uvádza v práci *Varieties of Human Value*, vyzerá takto:

„Hodnotové pole. E, S, P a B každé osve značí ekologické, sociálne, psychologické a biologické determinanty hodnôt, -V“.
CH. MORRIS, *Varieties of Human value*, Chicago 1956, 68.

Hlavným nedostatkom uvedenej schémy je skutočnosť, že sa obmedzuje na inak sympatický výpočet determinánt hodnoty, avšak hodnotu samotnú chápe izolovane; nevystihuje dostatočne vzájomnú závislosť hodnôt a hodnotových polí. V skutočnosti nemáme nikdy do činenia s izolovanou hodnotou, ale s hodnotami, ktoré sa vzájomne podmieňujú, t. j. s viac-menej ucelenými sústavami hodnôt, ktoré sú v neustálom pohybe. Hodnota jestvuje vždy ako fakt hodnotového poľa, je funkčná iba vo vzťahu k ostatným hodnotám toho istého druhu, ako niečo, čo je iba s nimi porovnateľné a iba na základe tohto vzťahu merateľné. Vzájomná podmienenosť hodnôt sa odzrkadľuje aj v norme, ktorá nikdy neráta s hodnotou ako s izolovaným faktom.

Vznik akejkoľvek novej hodnoty v takej sústave má okamžite za následok posun všetkých ostatných prvkov danej sústavy. Úžitková hodnota tuhých palív sa mení pod vplyvom rastúcej úžitkovosti ropy, estetická hodnota umeleckého diela sa mení v závislosti od ďalšieho vývoja tvorby estetických hodnôt v umení, pričom je ovplyvňovaná aj vývojom hodnôt mimoestetických, od ktorých bezprostredne závisí napríklad poznávací, etický, politický atď. hodnota, pokiaľ je v diele prítomná. Ak je teda hodnota produktom praxe (nech už bezprostredne alebo sprostredkovane), ak sa vždy javí ako výsledok napätia medzi praxou a normou, ktorá je regulatívom tvorby hodnôt i mierou hodnôt, potom práve prax a norma tvoria dva póly hodnotového poľa a hodnoty samotné sú uzlovými bodmi, v sieti siločiar prebiehajúcich medzi týmito pólmi. Veď napokon ekologické, biologické, sociálne a psychologické determinanty nepôsobia ako determinanty hodnôt bezprostredne, ale prostredníctvom praxe regulovanej normou a prostredníctvom

normy, podmienenej praxou. Hodnotové pole, rozložené medzi vzájomne podmienenými pólmi praxe a normy ovplyvňuje spätne tak prax, ako aj normu, vytvárajúc sieť vzájomných závislostí, ktorých intenzita je osobitne modifikovaná v každom druhu hodnotových polí. A jestvuje, prirodzene, aj vzájomná podmienenosť hodnotových polí, tak ako jestvuje vzájomná závislosť rôznych foriem ľudskej praxe a im zodpovedajúcich regulatívov — noriem.

Naznačili sme už, že norma nie je iba regulatívom praxe, ale že je aj mierou hodnoty. V tomto prípade máme do činenia so vzťahom, ktorého predmetom je sama hodnota, s takým vzťahom, v ktorom už jestvujúca hodnota je predmetom hodnotenia. Musíme preto rozlišovať:

- a) komplex zhodnocovacích vzťahov — hodnotové pole,
- b) vlastný hodnotový vzťah.

Hodnotové pole je miestom genézy hodnôt, hodnotový vzťah je miestom ich realizácie. Marx upozorňuje na tento rozdiel v prípade úžitkových hodnôt, keď zdôrazňuje, že úžitková hodnota sa realizuje iba v procese spotreby, ale jej vznik závisí od toho, ako sa stane užitočnou v historickom vývoji. V prípade úžitkových hodnôt je toto rozlišovanie často zanedbateľné, je však nesmierne dôležité v tých prípadoch hodnôt, ktoré sú o to viac „historické“, o čo menej sú „prírodné“, ako napríklad hodnoty etické, náboženské, estetické, politické a pod.

Každá hodnota ako výsledok praktického spredmetnenia človeka je znovu predmetom osvojovania, je faktom, v ktorom si človek uvedomuje povahu svojho spredmetnenia v skutočnosti a teda sám seba. Spôsob tohto uvedomovania, miera duchovného osvojovania výsledkov vlastného praktického spredmetnenia je subjektívne podmienená normou, ktorá je nástrojom hodnotového súdu, ale aj ďalšími faktormi, ktoré sa na konštituovaní normy podieľajú, t. j. napríklad stupňom poznania hodnotovej skutočnosti, stupňom rozvinutia potrieb a záujmov vzťahujúcich sa na danú hodnotovú skutočnosť a pod. (Je možné si predstaviť, že pre individuum, ktoré by nemalo nijaké záujmy a nijaké potreby, by sa žiadna potenciálna hodnota nerealizovala ako hodnota.)

Potenciálna objektívna hodnota je preto vždy subjektívne aktualizovaná, stáva sa iba prostredníctvom normy hodnotou aktuálnou.

Potenciálna hodnota sa aktualizuje v najrozmanitejších podobách. Každá hodnota, svojou podstatou spoločenská, je vždy individuálne diferencovaná, každá je už ako potenciálna hodnota vo vzťahu ku konajúcemu individuu špecifická do tej miery, do akej je špecifická jeho prax. Táto diferencovanosť, ktorá je zasa zanedbateľná pri niektorých úžitkových hodnotách, nadobúda osobitný význam v prípade hodnôt etických, estetických a iných, zodpovedajúcich zložito diferencovanej, často konfliktnéj praxi spoločenských skupín a individuí. Subjektivistická interpretácia hodnôt sa opiera práve o túto individuálnu diferencovanosť hodnôt, ignorujúc pritom ich spoločenskú determinovanosť, ktorá je priamo úmerná spoločenskej determinovanosti individua. Marxistická interpretácia hodnôt musí byť preto relativistická, lebo rešpektuje osobitosť praxe jednotlivých individuí a spoločenských skupín, musí však odmietať absolútny relativizmus, pretože rešpektuje spoločenskú podmienenosť praxe každého individua či spoločenskej skupiny.

Znamená to napríklad, že potenciálne hodnoty *Ha* a *Hb* sú diferencované pre skupinu indivíduí *A* a pre skupinu indivíduí *B* do tej miery, do akej miery je diferencovaná ich spoločenská prax, ich bytie. V prípade takých skupín, ako sú triedy, môže ísť diferenciácia tak ďaleko, že skutočnosť, ktorá má pre jednu skupinu potenciálne pozitívnu hodnotu, má pre druhú skupinu hodnotu potenciálne negatívnu.

Takto objektívne diferencovaná potenciálna hodnota sa aktualizuje v hodnotovom vzťahu diferencovane pre každé individuum skupiny *A* i pre každé individuum skupiny *B* do tej miery, do akej je diferencovaná subjektívna norma týchto indivíduí, do akej miery je diferencované ich vedomie bytia. V hodnotovom vzťahu môže dôjsť až k hodnotovej inverzii — potenciálne pozitívne sa hodnotí ako aktuálne negatívne a naopak.

Tento prípad nie je celkom zriedkavý — je známy ako „názorový prechod“ jednotlivca na pozície inej spoločenskej skupiny. Tento jav, ktorý sa často vykladal ako výnimka, ktorá porušuje pravidlo o triednej podmienenosti svetového názoru jednotlivca a pod., je celkom pochopiteľný a vysvetliteľný v rámci tohto pravidla, keď si uvedomíme, že v krajnom prípade môže byť subjektívna norma jednotlivca pozitívnym odrazom negatívnej praxe a naopak. Nijaké osudové predurčenie tu neplatí; norma je vždy, „v poslednej inštancii“ podmienená praxou, z toho však nevyplýva, že s ňou musí byť totožná. Pri absolútnej totožnosti normy a praxe by naopak došlo až k strate schopnosti aktuálne hodnotiť, pretože nástroj hodnotenia by splynul s jeho predmetom, čo by napokon viedlo k stagnácii normy i praxe. (Tento stav je príznačný pre mechanický životný stereotyp, ktorý môže viesť až ku strate ľudského seba — vedomia u postihnutého individua.)

Môžeme preto uzavrieť tým, že citovanú Mukařovského požiadavku „neredukovateľnej premenlivosti aktuálneho hodnotenia“ možno splniť, ak si uvedomíme, že hodnoty, vo svojej podstate spoločenské nadobúdajú pre každé individuum osobitnú tvár a pre každé individuum sa realizujú jemu vlastným spôsobom.

Doteraz neprekonaná mnohoznačnosť pojmu hodnota však umožňuje zahrnovať pod tento pojem aj vyslovene subjektívne postoje, ktoré iba vzdialene súvisia s problematikou, ktorú sme doteraz naznačili. Tak napríklad Ivan Sviták v štúdií *Hodnota vedy* píše: „Hodnota má vždy povahu normy, ideálu, orientácie, cieľa, presvedčenia, projektu, týka sa budúcnosti, nie skutočnosti... hodnota je akt ľudského presvedčenia či viery...“²

Toto tvrdenie diametrálne protirečí doteraz naznačenej koncepcii a Svitákove kategorické obmedzovanie hodnoty na akt presvedčenia je zjavne neudržateľné; napriek tomu však ani toto používanie pojmu hodnota nie je pri jestvujúcej mnohoznačnosti výnimkou a okrem toho moment zámernosti skutočne hrá pri niektorých hodnotách významnú úlohu. Určité riešenie mnohoznačnosti pojmu hodnota navrhuje Ch. Morris v už citovanej práci *Varieties of Human Value* tým, že rozlišuje tri zásadne odlišné prípady jeho používania:

„Niekedy sa termín »hodnota« používa na označovanie tendencií alebo dispo-

² I. Sviták, *Hodnota vedy*, Filozofia roč. XXII, č. 3, s. 236–237.

zící živých bytostí uprednostňovať jeden druh objektov pred druhými... Také hodnoty možno nazvať operatívne hodnoty.

Na rozdiel od tohto spôsobu použitia je termín „hodnota“ často obmedzovaný na také prípady preferenčného chovania, ktoré je upriamené na anticipáciu alebo predvídanie výsledkov takého chovania... Na rozdiel od operatívnych hodnôt možno také hodnoty nazvať myslenými hodnotami...

... Tretie použitie termínu „hodnota“ sa týka toho, čo je lepšie (alebo žiadúce) bez ohľadu na to, či je to v skutočnosti preferované alebo myslené ako lepšie... Pretože dôraz je na vlastnostiach objektu, také hodnoty možno nazvať objektívne hodnoty.³

Morrisovo triedenie je nepochybne veľmi užitočné ako východisko, ktoré umožňuje vylúčiť nedorozumenia a zbytočné polemiky, ktoré zvyčajne nasledujú. „Hodnoty“, o ktorých hovorí Ivan Sviták v citovanej štúdii, sú vlastne tými hodnotami, ktoré Morris označuje prívlastkom „myslené“. Vzhľadom na to, že v tomto prípade máme k dispozícii celý rad iných termínov (Sviták sám ich používa ako synonymné termínu hodnota), ktoré presnejšie vystihujú povahu týchto hodnotových projektov, bude vhodnejšie použiť pre tzv. „myslenú hodnotu“ niektorý z termínov tohto radu. Ako najvhodnejší sa javí termín „ideál“, pokiaľ ho chápeme ako normu povýšenú na cieľ ľudského konania.

„Hlavný rozdiel je medzi preferovaným a lepším (žiadaným a žiadúcim, hodnoteným a hodnotným, cteným a úctyhodným)“,⁴ píše Ch. Morris v citovanej monografii a my sa s jeho názorom celkom isto stotožníme. Je to rozdiel celkom zjavný napríklad pri porovnávaní módných línií tovaru, z ktorých jedny sú „považované za lepšie“ ako druhé a pri porovnávaní úžitkovej hodnoty toho istého tovaru, ktorá je z rodu hodnôt „objektívnych“. Dopustili by sme sa neprípustného zjednodušovania, keby sme sa pokúsili vysvetliť tento rozdiel iba poukazom na odlišnosť potenciálnych a aktuálnych hodnôt. Rozdiel je nepochybne hlbší a netýka sa iba procesu realizácie hodnôt, ale priam ich genézy.

Východiskom pre pochopenie spomínaného rozdielu môže byť skúmanie úlohy, ktorú má v súvislosti s hodnotami znak. Úžitková hodnota je taká hodnota, ktorá sa viaže bezprostredne na svoj vecný predpoklad, ktorý je zvyčajne „rukolapný“, a úloha znaku je v tomto prípade z hľadiska hodnoty druhotná, zanedbateľná. Do funkcie znaku úžitkovej hodnoty povyšujeme spravidla prejav niektorej z vlastností užitočného predmetu. Tak sa, povedzme, priezračnosť vody stáva znakom jej užitočnosti; taký znak funguje iba ako nástroj na identifikovanie hodnoty, má iba pomocnú úlohu. Užitočnosť veci je bez ohľadu na tento znak daná miestom, ktorá vec zaujíma v praxi človeka.

Človek sa však pri otvorenom prameni môže pozastaviť nielen preto, aby sa napil, ale aj preto, aby obdivoval krásu tečúcej, priezračnej vody. A na otázku, prečo je voda krásna, nám odpovie, že preto, lebo je čistá, priezračná. Znak, ktorý bol v predchádzajúcom hodnotení iba nástrojom na identifikovanie úžitkovej hodnoty, zrazu sa stáva niečím, čo veci hodnotu „dodáva“, čo robí predmet

³ Ch. Morris, *Varieties of Human Value*, Chicago 1956, 10–12.

⁴ Ch. Morris, c. d., 12.

krásnym; stáva sa nositeľom hodnoty estetickej. Táto estetická hodnota už nie je viazaná na predmet, ale na znak, ktorý človek v predmete nachádza; podobne krásny je, povedzme, priehľadný kryštál, alebo dokonca „čistý a priehľadný“ medziľudský vzťah a pod. Znak je tu postavený do pozície objektu hodnotenia a presahuje dokonca z jednej hodnotovej oblasti do druhej. Preto obdivujeme „čisté“ poznanie, odsudzujeme „špinavú“ politiku atď. Čistota, priehľadnosť je zrazu sama hodnotou — znakom, ktorý má autonómne postavenie, pretože nepokazuje na žiadnu inú hodnotu okrem tej, ktorú má on sám ako znak.

To však nijako neznamená, že v tomto prípade ide o hodnotu „formálnu“. Je to hodnota, ktorá sa viaže na človekom spoznané a osvojené kontexty hodnotových polí, hodnôt úžitkových, etických, politických, poznávacích atď. Uvedomujúci si kontexty týchto hodnotových polí, uvedomuje si človek totiž sám seba ako komplex vzájomne podmienených aktivít. Uvedomuje si pozitívnu či negatívnu hodnotu týchto kontextov, ktorá sa dotýka už nie iba čiastkových stránok jeho existencie, ale priam základov jeho vedomého, ľudského bytia. Hodnoty tohto druhu sa teda neviažu bezprostredne na predmetnú skutočnosť, ale na hodnoty tejto skutočnosti, na kontexty týchto hodnôt. Na rozdiel od hodnôt, ktoré veci majú pre človeka, prisudzuje v tomto prípade človek hodnoty veciam ako znakom kontextov hodnotových polí. Takáto reprezentácia reálnych kontextov hodnotových polí znakom je, pravda, možná iba na základe zložitého kultúrno-historického vývoja a máme preto v takom prípade do činenia s hodnotami závislými od rozvinutých noriem, odzrkadľujúcich vysoký stupeň osvojenia si hodnotovej skutočnosti.

Máme teraz pred sebou dva „druhy“ hodnôt, ktoré sa odlišujú svojim pôvodom. Ak nám napríklad úžitková hodnota určitého pokrmu môže poslúžiť ako klasický príklad „objektívnej“ hodnoty, potom ako príklad hodnoty „operatívnej“ možno uviesť estetickú hodnotu skutočnosti tak isto, ako všetky estetické hodnoty človekom zámerne vytvorené, t. j. celé umenie. Prívlastky „objektívna“ a „operatívna“ hodnota dávame do úvodzoviek, lebo tak jedny, ako aj druhé hodnoty vystupujú v hodnotovom vzťahu ako predmety tohto vzťahu, stavajú sa do pozície objektívnych faktov.

Zásadný „rozdiel“ medzi týmito dvoma „druhmi“ hodnôt je skôr v tom, že prvé jestvujú ako potenciálne hodnoty pred normou a nezávisle od nej, zatiaľ čo druhé jestvujú ako dôsledok existencie normy. Vo vzťahu k norme sa javia jedny ako *apriórne* a druhé ako *aposteriórne*. Použijeme preto túto terminológiu, ktorú v súvislosti so sémantickými hodnotami používa Claude Lévi-Strauss ako v danom prípade výstižnejšiu. *Apriórne hodnoty* (to, čo je lepšie) sú potom také hodnoty, ktorých vecný predpoklad je rukolapný a ktorých znakom sa stávajú a priori vlastnosti tohto vecného predpokladu, povýšené na znakový nástroj. *Aposteriórne hodnoty* (to, čo sa považuje za lepšie) sú také hodnoty, ktorých „vecným“ predpokladom sú kontexty hodnotových polí a ktorým preto „rukolapný“ vecný predpoklad celkom chýba, alebo nie je zjavný, alebo je v procese historického vývoja „zabudnutý“. Úlohu vecného predpokladu berie na seba v tomto prípade znak, ktorému bola hodnota imputovaná a posteriori, v závislosti od panujúcej normy.

K problému apriórnych a aposteriórnych hodnôt dospejeme aj vtedy, keď začneme uvažovať o kategórii kultúry, ktorú Antónia Kloskowska definuje ako „relatívne integrovaný celok, zahrnujúci ľudské chovanie a jeho výtvyry, pričom toto chovanie sa riadi vzormi, ktoré sú pre určitý kolektív spoločné a ktoré sa vytvárajú v procese interakcie“.⁵ Akékoľvek kultúrne hodnoty sú skutočne podmienené existenciou normy, ktorá na seba berie funkciu vzoru (bez ohľadu na to, či ide o vzor rešpektovaný či porušovaný) prototypu atď. Chovanie, ktoré patrí do oblasti kultúrnych javov, je teda také, ktoré je tomuto vzoru podriadené, ktoré obsahuje hodnoty z existencie tohto vzoru odvodené (to, čo sa „považuje za lepšie“), ktoré má všeobecne uznávané znaky tohto vzoru. Znakovosť určitého chovania manifestuje jeho závislosť od určitej normy a tým aj príslušnosť k určitej kultúre. Tieto znaky fungujú ako znaky hodnôt v závislosti od normy, ktorá ich ako znaky hodnôt konštituovala. Aposteriórne hodnoty majú preto vždy znakový charakter a znakovosť vôbec je vlastná každej kultúre, lebo kultúra sa začína tam, kde sa začína tvorba záväzných znakov, stimulujúcich ľudské chovanie.

Práve preto sa však v podmienkach rozvinutej spoločensko-historickej praxe len ťažko stretneme s apriórными hodnotami v ich „čistej“ podobe. Už niekoľkokrát spomínaná úžitková hodnota ako hodnota maximálne apriórna má v spoločnosti, ktorá už vytvorila rozvinuté systavy hodnotových znakov, celý rad aposteriórnych momentov. Tak napr. sama úprava pokrmu má svoje kultúrne aspekty, svoje znaky príslušnosti k tej či onej kultúre a pod.

Na druhej strane sa s apriórным momentom stretávame aj v prípade hodnôt etických, ktoré sú výrazne aposteriórne. Etická hodnota rodiny sa a priori viaže na komplexy vzťahov biologických, sociálnych atď., ktoré sú jej „vecným“ predpokladom. Práve preto spoločnosť ustanovuje záväzné znaky týchto komplexov a trvá na ich rešpektovaní. Sem patrí napríklad etická hodnota obradu, ktorým sa založenie rodiny uskutočňuje. Hodnota, ktorá bola „prisúdená“ tomuto obradu, nepostráda síce svoj objektívny základ, ale viaže sa na znak, ktorý jej bol imputovaný v závislosti od jestvujúcej normy. (Ten istý znak má, pravda, v závislosti od jestvujúcej normy aj hodnotu náboženskú, estetickú, právnu atď.) Všetky tieto hodnoty daného znaku (obradu) sú vo vzťahu k norme aposteriórne. Fixovanie hodnôt spoločenských vzťahov rôzneho stupňa všeobecnosti znakom, je z praktického hľadiska nevyhnutné. Pritom si však často uvedomujeme, ako sa napríklad mravné hodnotenie, ktoré sa opiera o aposteriórne hodnoty, často dostáva do protirečenia s ich „apriórным“ pozadím, ktorým je zložitý komplex medziľudských vzťahov.

Z toho vidno, že apriórna i aposteriórna hodnota určitej skutočnosti sa vzájomne môžu prelínať, môžu byť dokonca v protirečení, pričom aposteriórna hodnota nie je o nič menej „skutočná“ ako hodnota apriórna. Jej funkčnosť je rovnako naliehavá, má tak isto charakter vonkajšej sily, ktorá si vynucuje zodpovedajúcu reakciu individua a stavia sa prostredníctvom znaku do pozície nezávislej hodnoty tak isto ako hodnota apriórna.

Z uvedeného vyplýva, že delenie hodnôt na apriórne a aposteriórne je možné

⁵ A. Kloskowska, *Masová kultúra*, Praha 1967, 33.

iba v abstrakcii a v žiadnom prípade ho nemožno použiť na metafyzické inventarizovanie hodnôt. Môžeme v najlepšom prípade hovoriť o hodnotách maximálne apriórnych (napr. hodnoty úžitkové) a naopak o hodnotách maximálne aposteriórnych (napr. hodnoty estetické) podľa toho, v akej miere sa pri ich vzniku presadzuje bezprostredný vplyv ľudskej praxe alebo bezprostredný vplyv normy. Pretože ľudská prax je základom, z ktorého sa napokon konštituuje každá norma a každá norma je regulatívom ľudskej praxe, môžeme napriek naznačenej odlišnosti apriórnych a aposteriórnych hodnôt tvrdiť, že základom hodnotovej skutočnosti je spoločenská prax. Tým je daná i základňa pre skúmanie hodnotovej skutočnosti ako produktu materiálne tvorivej činnosti ľudí, ako výsledku ich praktického spredmetnenia a predmetu duchovného osvojovania, sebauvedomovania.

К МНОГОЗНАЧНОСТИ ПОНЯТИЯ ЦЕННОСТЬ

Владимир Броžíк

Теория ценностей, исходящая из марксистского понимания практики неизбежно должна опонировать как попыткам ипостазировать ценности, так и попыткам свести их к элементам интенционального акта. Ценность как узловой пункт поля ценностей — сложной системы отношений человека, общественно детерминированного, к действительности, преобразуемой его практической деятельностью, имеет свой потенциальный и актуальный вид. В то время, как потенциальная ценность является результатом практического опредмечивания, актуальная ценность представляет собой результат оценки потенциальной ценности с точки зрения нормы, которая в окончательной форме актуальной ценности отражается. Только через норму потенциальная ценность становится актуальной ценностью; но как раз поэтому следует различать поле ценностей как место возникновения потенциальных ценностей и оценочное отношение, как место их актуальной реализации. Принимая во внимание индивидуальную дифференцированность практики и критериев оценки — норм, следует считаться с изменчивостью потенциальных ценностей и их актуальной реализацией. В отличие от т. н. „воображаемых ценностей“ — идеалов, являющихся нормой, возведенной в цель деятельности, здесь мы встречаемся с звучащими типами ценностей, выступающих в роли объекта оценочного отношения. Вещественной основой первых являются качества предметов, к которым они относятся, в то время как вещественной основой других, относящихся к контекстам развитых полей ценностей, являются знаки, которым их ценность приписывается апостериори, в зависимости от существующей нормы. Типичным примером ценностей этого типа являются эстетические ценности. Однако этот критерий нельзя использовать для механической инвентаризации ценностей, так как априорный и апостериорный моменты находят свое применение в условиях сложной взаимобусловленности.

ON THE MEANINGS OF THE CONCEPT OF VALUE

Vladimír Brožík

The theory of values which leans on the Marxist conception of practice, must necessarily object both to the attempts to hypostatize values and the attempts to reduce them to moments of an intentional act. Value as a central point of the value field — of a complex network of

the relations of socially determined man to reality transformed by his practical activity, has always its potential as well as actual form. While potential value is a result of practical objectification, actual value is the result of evaluation of the potential value by means of a norm which is being projected into the resulting form of the actual value. Potential value turns into actual value only by means of norm; that is why it is necessary to distinguish the value field as the place of genesis of potential values, and the evaluating relation as the place of their actual realization. With regard to the individual differentiation of practice as well as the evaluating criteria — norms, it is necessary to take into account a nonreducible variability of potential values and their actual realization.

In contradistinction to the so-called „imagined values“ — ideals which represent a norm advanced to the aim of doing, we meet with two types of values which are in the position of the object of the evaluating relation. The properties of the objects to which the former relate, are their material presupposition (e. g., such as utility values), while signs, to which value is imputed a posteriori, in dependence on the dominating norm, are the material presupposition of the latter which relate to the contexts of the unfolded value fields. Aesthetical values may serve as a typical example of this type of values. However, this criterion cannot be used for making mechanically an inventory of values because the a priori and a posteriori moments always manifest themselves in a complex mutual conditionality.